

Зачарований рік

Софія Яблонська

Цього року я так скоро не забуду, бо це був дійсно зачарований рік. Хтось, може, усміхнеться, хтось не повірить, зате я вже не всміхаюся, коли якийсь китаєць радить мені "цього не робити" або "того не рухати".

Вся історія почалася дуже наївно. Я купила в антикваря два старовинні костюми, зовсім незнаного походження, – якогось провінційального мандарина та, мабуть, його жінки. Ці костюми були такі гарні, що мені шкода було лишати їх у скрині, я хотіла мати їх постійно перед очима. Спершу я повісила їх на стінах коридору, але так розвішені вони не давали повного ефекту.

Раз, гуляючи по місті, я знайшла досі незнайому мені робітню плетених із бамбусу манекенів. З білими розмальованими обличчями, з волоссям на голові, з руками і нігтями на пальцях та ногами у розмальованих чоботях вони виглядали "як живі". Я зараз рішила замовити собі два подібні манекени – чоловіка та жінку, з наміром одягнути їх у мої костюми.

Кілька днів пізніше старий китаєць, сам мистець, приніс мені їх додому. При розплаті, цікавий, він несміливо запитав:

- Це для якої пагоди?
- Для ніякої пагоди, – я лишу їх у себе!..
- Ось як, – відповів він поволі, очевидно здивований.
- Чому для пагоди? – запитала я. – Чи це, може, ваші боги?
- Це генії, духи пагоди, – відповів він та швиденько відійшов, чомусь двічі голосно замикаючи за собою двері.

Зате я навіть була зраділа. Ось буду мати аж двох геніїв у хаті, може, хоч вони матимуть на мене добрий вплив, може, якраз вдасться написати щось "геніяльного", подумала я жартом.

При вдяганні моїх "геніїв", я помітила якусь незвичайну нехіть у нашого роботящого слуги. Він відмовився допомогти мені під претекстом недуги. Це мене тим більше здивувало, що годину пізніше я бачила, як він прав нашу білизну із щоденним запалом. Зрештою, я сама без труда приодягла їх, причесала та поставила на варті у коридорі з обох боків входових сходів. Тим разом ефект був незвичайний. У півтемряві коридору вони обоє виглядали, як жива мандаринська пара.

Коли мій муж вернувся з бюро, я здолу чула його довгий сміх та була рада, що несподіванка так мені вдалася.

Він сміявся, піднімаючись сходами, та ще дужче, відчиняючи двері моєї кімнати.

– З тобою справді не можна нудьгувати, – гукнув він із порогу. – Завжди маєш нові, несподівані помисли, – додав крізь сміх.

– Правда, що вдалися вони мені?

– Ще й як! Уяви собі, що входячи у коридор, я думав, що це якісь твої гості шукають

входу наверх. Здалека я ввічливо вклонився їм та навіть хотів був по-модерному подати руку. Ха-ха-ха...

- Ось що тебе аж так розсмішило!

- Певно, що розсмішило. Це не вони, а я перед ними виглядав на випхану куклу... Вони ж навпаки - мовчазні й суворі - дивилися на мене своїми незворушними очима... Хоча мені на мить здалося, що це навіть їх розсмішило, - ледве помітна усмішка довкола уст...

- Не уявляєш собі, яка я рада, що навіть ти, "старий китаєць", купився на мій жарт. Тепер я переконана, що інших ще легше буде обдурити. Тільки не кажи нікому про це і слова! Побачиш здивування наших гостей, бо з цієї нагоди я маю намір завтра дати прийняття. Побачиш, що буде весело, незважаючи на комуністів!

Це було тоді, коли в Китаї ще не було війни з японцями, а тільки з комуністами, що заворушували цілий край. Вони якраз наближалися до нашого Юнан-Фу.

На другий день перед обідом справді було весело. Реакція кожного з наших гостей була инакша. Одні поводитися подібно, як мій муж, здалека ще уклонами вітали, мов наших гостей, інші брали їх за церемонно зодягнених слуг та подавали їм свої плащі, а ще інші - протирали собі очі, чи це не привид. Сміху було чимало, а я навіть вирішила посадити моїх мандаринів за стіл на гонорних місцях.

- Цього краще не робіть, пані, - порадив мені наш новий знайомий, французький консул з Пекіну, - їх краще не наражати собі!

- Але ж бо я не маю найменшого наміру наражати їх собі, навпаки, я навіть буду пити шампанське на їх здоров'я.

- Ну-ну, а я все ж раджу вам не жартувати з ними.

- Забобони, бачу, теж заразливі, - відповіла я легковажно.

Та ми сіли до столу таки з манекенами, які, на жаль, не могли сісти з огляду на їх круглу солідну будову, та мусили вдоволитися тим, що перестояли перед кріслами цілий час обіду.

На моє здивування, їхня присутність поміж нами замість підняти загально веселий настрій, нараз навела на гостей якогось спліну. Усі по черзі оповідали найдивачніші сумні та "забобонні" історії з їхнього довгого побуту в Китаї. Наш новий знайомий, який сидів побіч мене, почав перший:

- Гляньте на них! Навіть ці випхані китайці мають іронічний та легко критичний вираз у нашому товаристві. Мовби навіть вони судили нас та наче б казали: "Не ми, а ви дикуни без культури!.." Кілька хвилин тому пані дому жартом назвала мене забобонним, хоч я запевняю вас, що колись, коли й я був новиком у Китаї, я теж ставився до усіх їхніх "містерій" з подібною до вашої самопевністю та з подібним реалізмом. Збагачений власним досвідом, я згодом позбувся цього, навіть зовсім переконався, що краще їх шанувати, ніж виставляти на сміх.

- Щось незвичайного трапилось вам? - запитала я.

- Незвичайного нічого, тільки кілька вислідів моєї власної необережності. Якщо це вас цікавить, то я поспробую розповісти вам, хоч попереджую, що це зовсім невесела

пригода. Бачите, спочатку ми теж були поназбирували повно китайської старовини та приобрали нею цілу нашу хату, однак теж, як і ви, до деяких речей та порад ми не ставилися досить поважно!... - Нараз він затявся, очевидно, не радий далі оповідати свою пригоду.

- До яких саме речей? - старалася я все ж таки видерти від нього "цікаву пригоду".

- Наприклад, до зображення Будди. Один китаєць, знаючи нашу слабкість до старовинного китайського мистецтва, подарував нам досить велику голову Будди із бронзи. На жаль, нам вона видалася досить буденна, навіть трохи груба, й цього вистачало, щоб ми перестали цікавитися нею, ми навіть залишили її побіч вішалки у коридорі. Наш синок зараз же зайнявся нею, знаючи, що в його кімнаті та в коридорі не може бути нічого забороненого для нього. Він почав бавитися нею з найвищим захопленням, став возити її у своєму візочку, завивати її у пеленки та розмальовувати її пастелями. Не раз теж траплялося, що наші неуважні гості кидали на цю голову свої капелюхи... Одного дня до мене зайшов мій друг, китайський міністр освіти, та, роздягаючись у коридорі, якраз побачив на голові Будди якогось, видно, забутого капелюха.

"Бачу, ви європеїзуєте навіть нашого Будду, вбираєте його у "фільци", - завважив він скептично.

"Ви, як завжди, дотепні, це очевидно тільки помилка, - старався я виправдатися. - Це, мабуть, зробив мій бой через неувагу..."

"Це мене дуже дивує. Ваш бой чейже китаєць, не правда ж? А наші навіть найзвичайніші кулі[57] мають велику пошану, а якщо не пошану, то найменше безграничну боязнь перед своїми богами!..."

Тут я мусив признатися, що вина за неувагу спадала на мене. Неменше старався я пояснити моему другові те, що ми, профани, у тих зображеннях Будди бачимо та подивляємо тільки їх мистецьку вартість, а коли їм бракує краси, тоді для нас вони втрачають усю вартість!..

"Шкода, велика шкода, хоч признаю, що тут почасти наша вина. Коли б ми були передбачили це, то, напевно, на самім початку повинні були заборонити продаж вам наших статуй та передусім зображень Будди".

"Навіть тепер ще не запізно заборонити, - вкинув я жартом, - але забороніть тільки продаж безмистецьких творів".

"Бачу, що я ще не переконав вас, хоча шкода. Зрештою, незважаючи на невивчливість моєї надто великої щирости, я все таки ще поспробую пояснити вам. Ось уявіть собі, що ви входите у якийсь поважний китайський дім та на самім порозі зустрічаєтеся з головою Христа, на якій стирчить шапка якогось там китайця!"

Це порівняння дійсно навело на мене такий сором, що я не знайшов відповіді.

"Вибачте мої слова, хоч це стосовно вас мій приятний обов'язок - попередити вас, - докинув мій друг приятним тоном. - Така необережність з вашого боку могла б теж навести якесь лихо на ваш дім. Повірте мені, хоч я і став модерним китайцем, а проте є речі, яких я ніколи не перестану шанувати! Те саме раджу й вам".

Я щиро подякував йому за його цінні та подекуди зовсім слушні уваги й приобіцяв йому змінити місце, поставити Будду на якесь инше, почесніше. На жаль, я зараз же по його відході забув про цю обіцянку, аж доки не було вже запізно!..

Тут він знову замовк, не докінчивши. Зацікавившись оповіддю, я запитала:

- Чому ж це запізно?

- Бо три тижні пізніше мій синок помер на менінгіт, - відповів він глухим голосом, у якому й досі, хоч це був майже старець, ще тремтіла нота терпіння.

Ми всі замовкли, хоч найбільше збентежена була я з огляду на моє вперте бажання довідатися про кінець пригоди.

- Чи ви не думаєте, що це міг бути тільки нещасливий збіг обставин, - старалася я розвіяти його переконання своєї вини у тій нещасливій пригоді.

- Все можливе, - відповів він. - Однак дуже дивно, що того самого місяця я тяжко захворів, а незабаром потому моя жінка, з якою ми досі жили, як два голуби, зажадала від мене розлучення...

Ця його відповідь ще більше збентежила мене, та я вже не сміла про ніщо більше питати.

На щастя, наш тутешній французький консул став розповідати нам иншу, веселішу пригоду, яка трапилася йому кілька літ тому у північному Китаї.

- Ви, певно, усі бачили на шпильях дахів китайських пагод масу різних маленьких звіряток, які звичайно стирчать головами до неба... Мої діти раз було принесли мені аж чотири такі статуйки, які вони знайшли у траві побіч старої розваленої пагоди. Я навіть втішився ними та поставив їх на горішній полиці, якраз над самим моїм бюрком. Вже незадовго потім, може, теж за "збігом обставин", - кинув він у мій бік, - почалися для мене найрозмаїтіші труднощі, клопоти та конфлікти з чужими амбасадами. Вже трохи упереджений до тих усіх китайських містерій та ведений якоюсь інтуїцією, я покликав до себе мого китайського секретаря та запитав у нього, яке саме значення мають оці статуйки.

"Вони притягають злих духів..."

"Ось як... - подумав я, лихий на себе. - А я поставив їх собі над самою головою!..." Тут я зразу рішив негайно позбутися їх. В той час у нас якраз був поважний конфлікт з большевицькою амбасадю і я, розлютившись на них, рішив зробити їм доброго збитка. Їхня амбасада саме сусідувала з нами. Увечері шпурнув я з даху на їхні тераси тих чотирьох медіїв лиха, яких я дбайливо обвинув у солому, щоб не потовклися! Не уявляєте собі моєї радості та рівночасно здивування, коли наступного дня усі мої справи чудово вирішилися. Ба більше - тиждень потому я першим дізнався, що большевицька амбасада буде негайно зліквідована. Що й сталося!.. Ну й що ви на це, дорога пані? - закінчив він добродушно.

По обіді ми перейшли до вітальні та ледве там розсілися, ледве нам принесли каву, як прибіг посильний з консуляту з листом до консуля, якого, незважаючи на пізню пору, негайно кликали до бюро.

Годину по його відході ми дістали від нього таку коротку листівку: "Прошу вас усіх

бути готовими до від'їзду за годину. Комуністи близько міста. Збірка на дворці, від'їзд опівночі".

Наші знайомі стали прощатися, пішли ладити валізки, а ми з мужем сіли в опустілі фотелі, лихі та безрадні, бо тим разом з огляду на особистого листа ми не могли опертися наказові консуля, не могли дати такого очевидного приміру непослуху для інших.

Врешті, не знайшовши жодного иньшого виходу, ми вирішили піддатися. Я вкинула у валізчину кілька суконь та книжку до читання. Прикро так потайки покидати наше місто... Ми врешті рушили до виходу. В останній хвилині я вхопила мою мандаринську пару, занесла їх у спальну кімнату та поклала на ліжку, аби хоч вони вигідно переспали ніч.

- Ось буде сміху між комуністами, - старалася я розвеселити мого мужа. - Уявляєш собі, якщо справді вони займуть місто та увійдуть у наш дім.

Цим разом мені не вдалося розсмішити комуністів, бо вони не зайняли цієї ночі нашого міста та, здається, і не мали наміру займати його, вдоволившись грошовим компромісом від тутешнього Губернаторства.

Другого дня, нарікаючи на цю непотрібну екскурсію, ми щасливо повернулися додому, присягаючи собі вже більше ніколи не запрошувати консуля до себе в день, коли до міста будуть наближатися комуністи.

Кілька днів пізніше "на честь відступу комуністів" моя приятелька дала у себе костюмовий бал. Вона зайшла до мене попросити костюм жінки мандарина, в який вона мала намір вдягнутися та стати непорушно перед своїми входовими дверима, бо тим разом, - казала вона, - я певна, що усі приймуть мене за вашого манекена.

Помисел був дійсно добрий, хоч мене на мить зупинила думка, як зреалізувати такий самий грімаж обличчя, який мала жінка мандарина. Зате моя приятелька зараз же знайшла вихід. Вона відклеїть голову манекена і накладе на свою.

- Не боїтеся, Сімоно? - запитала я, сама не знаю чому. - Ці всі дивні історії ще не відбили вам охоти до подібних небезпечних експериментів?...

- Але ж ні! Сподіваюся, що й ви не дали ще собі закрутити голови тими усіма "китайщинами"!

- Та ж бачите, що ні! Зрештою, від китайців я готова перебрати багато дечого, окрім власне їх забобонів, та ще дечого иньшого, - відповіла я, певна себе.

- Ну, так усе гаразд, - кинула вона, підводячись. - У мене сьогодні маса клопотів, будь ласка, пришліть мені завтра костюм та цю голову. Добре?

- Звичайно. Але я зайду сьогодні по обіді допомогти вам.

Дивне явище, яке мене знову досить здивувало, це безрадне тремтіння моїх рук у хвилині, коли я старалася відклеїти, а властиво відірвати голову манекена від солідного плетеного тулуба.

Врешті, вже тримаючи голову у руках, я помітила на її обличчі дивну погірдливу усмішку. Але голову та костюм я все ж таки послала...

Годину пізніше мій муж привітав мене окликом:

- Що трапилося з тобою? Ти бліда як полотно!

- Нічого!.. Зовсім нічого, я почуваю себе цілком нормально, - відповіла я без найменшого переконання.

На моє здивування, баль теж не вдався, хоч у домі моєї приятельки зазвичай ніхто не нудьгував, а забави у неї особливо добре вдавалися. Настрій попсувався на самому вступі. Переодягнена за жінку мандарина, непорушна Сімон стояла побіч сходів з простягнутою вперед рукою, на яку дехто з гостей кидав свій верхній одяг. Наостанку прийшла родина директора китайських пошт. Найбільше здивування манекеном виявила його донька Ріта, котрої не було на моїм інавгураційнім прийнятті. У хвилині, коли вона наближалася до манекена, Сімон рішила "ожити" й несподівано простягнула до неї руку на привітання. Несподіванка була цілковита. Від охів та ахів заходив цілий дім та веранда, усі гості оточили нас, подивляючи Сімон, яку вони безуспішно шукали від самого початку вечора поміж присутніми масками. Несподіванка навіть перебрала міру, бо Ріта, яка досі стояла задубіла перед Сімоною, нараз зімліла і впала обличчям на підлогу.

Коли ми отямили її, вона, перебуваючи ще в напівпритомності, боронилася від нас, відганяла усіх від себе з упертим криком: "Геть, геть звідси зі злими духами! Ви всі злі духи, усі, усі!!!"

Присутній лікар порадив відвезти її додів та по уколї прикладати цілу ніч компреси з льоду.

Незабаром після балу одна дивна розмова з Рітою подекуди заломила у мені мої дотеперішні переконання, щодо китайських забобонів. Це було ще заки лікарі відкрили недугу Сімон.

Одного ранку до мене зайшла Ріта та заявила мені, що Сімон скоро помре.

На мій скептичний сміх (я якраз вернулася з чудової партії тенісу з Сімон), Ріта тільки сумно захитала головою.

- Ви теж, бачу, не вірите!.. Тямите, в день балу... не думайте, що я зімліла тому, що ваш манекен порушився... цього було б замало... Я на мить явно побачила, як з-під маски поволі висунулася голова Сімон. Вона вся була вкрита боляками, очі в неї були страшні, залиті кров'ю та такі повні терпіння!.. Вони зупинилися на мені лише на одну мить з виразом просьби. А потім знову заплющилися, а голова її злетіла долів, мовби її хтось відпиляв від тулуба. Бачите, у мені тече четвертина китайської крові, і цього я не боюся, навпаки, бо часом мені здається, що під деяким оглядом я маю вищість над вами, на одну чутливість більше. Бачу, що відчуваю речі, на які ви залишаєтеся глухі та сліпі. Може, вам так тільки здається...

- Вам теж трапляється мати буйну уяву та деколи галюцінаційні привиди!..

- Ні, ні! Не говоріть так! Це мене просто жахає, бо я сподівалася, що ви послухаете, повірите, зрозумієте мене! Тут йдеться про життя Сімон. Я теж люблю її. Я говорила про це з нею, просила зараз же лікуватися, піти до китайського знахаря, до бонзів. Але вона майже висміяла мене!.. Зі співчуттям вона порадила мені взяти валеріани на сон, бо сказала, що ця історія переслідує мене по ночах та не дає мені спати. Так,

переслідує, страшенно переслідує... Зате усі ви глухі. Ви теж. Проте тут йдеться про її життя. Я цього певна. Ще раз перестерігаю вас. Увага! Відповідальність буде теж тяжіти на вас!

- На мені? Чому ж це?

- Бо всьому завинив ваш манекен! Кажу вам: заличте бонзів! Очистіть ваш дім. Спаліть якнайскоріше статуї та передусім переконайте Сімон, щоб вона пішла до бонзи з Тибету. Я його добре знаю, він якраз має приїхати до Юнан-Фу. Обіцяйте мені, що це зробите!

- Ви дивні, Ріто! Досі манекени нічого злого мені не зробили, тільки часом добре розсмішили. Вони такі забавні, - я говорила це, щоби переконати себе саму, бо від якогось часу підсвідомо уникала їхнього виду, а особливо проникливого погляду очей. - Хоча, якщо це вам видається необхідне, я поспробую переконати Сімон щодо вашого бонзи. Проте, признаюся, не вірю в успішність цієї місії, бо не маю найменшого переконання в конечності інтервенції бонзів, які могли б очистити Сімон від злих духів...

- Так повірте, що це є вашим обов'язком - бодай попередити її про небезпеку! Моя особиста роля тут кінчається, я зробила все, що було в моїх силах. Решту відповідальности я складаю на вас, бо більше не можу нічого для неї зробити. Вашої іронії та ваших притаєних посміхів і так досить для мене!.. Видно, я не маю найменшого дару слова, не вмію переконати про речі для мене очевидні, у які я безмежно вірю.

- Заждіть, Ріто! Щось мені тут неясне! Ви ж бо християнка, католичка?

- Це не має значення! Водночас я в третьому поколінні китаянка. Не забувайте про це!

- Я не забуваю, навіть уважаю, що це гарно з вашого боку боронити своє походження.

- Але все ж не прив'язуєте найменшої вартости до моїх вказівок, порад! Ви, бачу, дуже певні своєї європейської вищости над Азією! Трохи занадто ви певні себе!

- А може, панно Ріто, ви надто поверхнево судите мене, надто поспішно?...

- Не думаю! Ви ж бо віддавна почали цікавити мене. Зразу я мала таке довір'я до вас!..

- А тепер?

- Не знаю! В деяких ділянках ви такі завзяті, вперті, та иноді неприступні, тверді, як загартована сталь.

- Мені здається, що ужитий вами прикметник "загартована" найбільш правдоподібний, а решта в мене змінлива, як в усіх иньших людей.

- Та чому ж вам так трудно зрозуміти, признати, що у світі, понадто у китайському світі, можуть існувати злі та добрі сили, себто духи, як їх називає простолюддя, - і які мають великий вплив на людей.

- Бо трудно, Ріто, повірити мені без власного досвіду... Зрештою, життя і без духів таке складне, пощо ще більше ускладнювати його собі?!!

- Ось де вузол! Ви попросту барикадуєтесь. Ви, мабуть, багато пережили, надто багато терпіли у своєму попередньому житті!..

- Можливо! Хоч я вже того не тямлю, на моє щастя. Терпіння треба вміти якнайшвидше забувати, якщо не хочете, щоб воно зовсім розквасило вас!..

- Ого-го! Ви не забули! Багато ви тямите! Про це кажуть, кричать ваші очі! Ви знаєте, у них є теж щось китайського!..

- І це можливо! Хто його знає, може, якраз у якомусь попередньому моєму житті!..

- І знову ця ваша іронія! Це та річ, яку я найповніше від вас приймаю! Це залегка на вашу вдачу гра!

- Це ані іронія, ані гра! Просто спроба легковажити деякі земські турботи! Це не завжди вдається, не завжди помагає, не всім!

- Дивна ви людина! Фаталізм, завзяття та м'якість - усе у вас переплетене. Трудно розібрати!

- Чи вам конче потрібна формула? Хочете проаналізувати мене, як якийсь хімічний складень! Це, напевно, невдячна праця. Ми, бачите, відбігли від теми, яка саме почала цікавити мене. Чи можу задати вам ще одне делікатне питання?... Чому це з вашими переконаннями ви не буддистка?...

- Ви, бачу, знову робите натяк на мої повір'я! Зрештою, забобони не конче входять у філософію буддизму. Навіть скажу, не мають нічого спільного з ним.

- Ні, це не так ваші забобони підказали мені це питання, як ваш загальний спосіб життя, ваші переконання! Може, я теж помиляюся, хоч, мені все здається, що буддизм підходив би краще до вашої вдачі...

- Це правда. Але... Моя мати напіванглійка, батько француз, вони обоє вірні католики. Я в них одна донька! Чи ж мала б я право завдати їм такий біль? Адже важливіше для них, аніж для мене, щоб я належала до їхньої релігії. Мені ж це не робить великої різниці, вони у нічому не обмежують мого способу життя!

- Розумію вас, панно Ріто, але мушу признати, що уважаю це за нову гарну рису у вашому характері.

- Бачу, ви мене переоцінюєте!

Ріта підвелася до виходу. У коридорі ще раз витягнула від мене обіцянку переконати Сімон та ще раз порадила негайно позбутися мандаринської пари. Переходячи попри манекенів, вона уважно глянула на жінку мандарина та аж ахнула зі здивування.

- Гляньте, гляньте тільки уважно на неї! Чи не бачите, що вона поволі приймає навіть вираз вашого обличчя. Вона пошкодить вам, наведе на вас якесь лихо, злидні, хворобу!.. Позбудьтесь її якнайшвидше, бо вона на вас теж помститься.

- Помститься? За що?

- За вашу невіру, за профанацію не ваших богів!..

- Ну, це ще можна уявити собі. Але чому вона мала би мститися на Сімон, цього я ніяк не можу збагнути!

- Не розумієте, що Сімон спровокувала її? Зажадала від вас відірвати її голову,

вдяглася у її маску та гралася нею, як яким опудалом. Виставила її на сміх людей, на сміх чужинцям. Не розумієте?...

- Признаюся, панно Ріто, що це все надто складне для мого світогляду, хоч я все-таки поспробую дотримати обіцянки, переконати Сімон!..

- Та й себе теж, поки ще час!

- Це вже трудніша річ. Хоч хто його знає...

- Я знаю. На жаль, я одна. Я навіть переконана, що ви самі переконаєтеся незадовго! Щоби тільки не було запізно!

І вона пішла.

А я незабаром дійсно переконалася, що за дивним чи не дивним, хоч напевно і нещасливим збігом обставин, у передбаченнях Ріти було багато правди! Сімон дійсно поважно захворіла. Хвороба поступала так швидко, що лікарі майже без труда відкрили рака, який вже почав розгризати її горлянку.

Від самого початку до самого кінця мої щораз настирливіші просьби про інтервенцію бонзи не допомогли. Сімон була вперта, а до того ж надто вірна католичка! Воліла вмерти, ніж захитати свою віру.

Три місяці пізніше я відвозила її до літака, який відлітав до Франції, де лікарі мали ще поспробувати врятувати її операцією.

Операція навіть "вдалася", хоч їй лишилося усього кілька місяців, кілька страшних місяців життя перед не менш жахливою смертю, яку вона прийняла з подиву гідними терпеливістю та спокоєм.

По її смерті уся вкрита болями голова Сімон ледве трималася тулуба на розгризеній раком шії, нагадуючи жахливе Рітине марево!..

Ця втрата для мене ще нині така тяжка, що я не в силі розповісти усіх дивних та страхітливих подробиць жахливої агонії приятельки, цієї досі такої життєрадісної та витривалої людини.

По її смерті мій моральний стан був жалюгідний. Я уникала людей та, зокрема, стала уникати зустрічі з Рітою. Чомусь мені все здавалося, що у цій смерті було трохи її вини. В кожному разі вона, без сумніву, причинилася до неймовірного заколоту у моїй нервовій системі та навіть у моїх переконаннях. Це ж вона скинула на мене відповідальність за смерть Сімон! Я навіть перестала була вірити у доброту Рітиних інтенцій, бо це було надто жорстоко обтяжити моє терпіння подібними сумнівами.

Манекенів я теж стала уникати. Навіть мій муж став ходити на гору бічними сходами. Видно, що зерно сумніву зачало кільчитися навіть у його реалістичнім мозку.

Місяць пізніше я лягла хвора.

По десятиох днях сильної гарячки, по довгих та трудних ваганнях та аналізах – такий хід прибрала моя хвороба, – наш лікар врешті діагностував – паратиф.

- Нічого поважного, скоро ви встанете на ноги, – старався він переконати, потішити мене, хоч я відчувала, що він був зовсім безрадний. Зрозуміла я це з його рецепту. Одинокий лік, який він мені приписав, був засіб на сон, щоб скріпити мої виснажені безсонням нерви.

По трьох тижнях цієї "неповажної хвороби" я більше скидалася на тінь або на якусь мару, ніж на людину.

Перший раз, коли я побачила себе у дзеркалі, мала враження, що до мене наближається моя власна статуя з-над гробу: довга, уся у білому, з повислими руками, штивна та бліда, як мармур!..

Минали довгі-довгі тижні й хоч було "вже по хворобі", обіцяне лікарем здоров'я не верталось, незважаючи на найрізноманітніші та наймодерніші заходи. Найскладнішими та найактивнішими уколами було поколене усе моє тіло та все це без найменшого висліду. Замість вертатися до моєї попередньої ваги, я далі худла, никла в очах.

Тепер вже не тільки бромові, а навіть хлорові краплі перестали впливати – я знову терпіла на безсоння, засипала щойно над ранком та будилася у кошмарах, уся у потах, по яких наступав підгрячковий стан.

Лікар, який був нашим добрим приятелем, даремно ламав собі голову, безуспішно намагаючись лікувати у мене сухоти. Після кількох тижнів марних заходів одного ранку замість до мене він зайшов до бюро мого мужа. Нарада між ними тривала досить довго, та я незабаром довідалася про її вислід.

Вже при сніданку мій муж перший обережно запропонував мені повернутися до Європи. Він все ще намагався таїти передо мною мої сухоти, хоч я давно відгадала це по лікарських заходах та уколах.

– Чи ж ти не думаєш, Жане, що коли це дійсно сухоти, то тутешній клімат не гірший від нашого. Ми ж бо тут у горах, високо.

– Яка туберкульоза! – намагався він ще перечити.

– Даремно перечиш, Жане! Я давно знаю, що у мене всі симптоми сухіт. Знаю теж, що цей кашель тільки потверджує вже давню діагнозу лікаря. Знаю це все, хоча чомусь я не вірю у сухоти, ні в те, щоб Європа допомогла мені чим-небудь. Зрештою, якщо мій стан дійсно безнадійний, то я тим більше не вернуся туди, щоб поволі вмирати на безрадних очах моєї матері. Гарна була б для неї несподіванка! Як ти думаєш? На моєму місці ти вернувся б?

– Вернувся б, коли б йшло про моє життя, про моє родинне щастя!.. Зрештою, не має мови, щоб під осінь ти верталась до твого краю. Поїдеш кудись, де сухо, де сонце!

– А тут не сухо, не сонце?... Цілими днями сонце, якого – на жаль – так мало бачу, бо сил у мене немає навіть на малий прохід. Тямиш, як ми десятками кілометрів ходили крізь юнанські гори?...

– Власне, щоб якнайскоріше повернути до нормального стану, ти повинна якнайскорше виїхати!

– Виїхати сама і залишити тебе самого?...

– За рік я теж повернуся до Європи, я прискорю мою відпустку!.. Цей рік скоро промине.

– Звичайно, для здорової людини. Для мене рік, навпаки, видається неосяжним шматом життя. Я так ненавиджу недугу – з цілої душі, з цілого єства! О, не тому, що фізичне терпіння, а тому, що вона передусім нищить усе єство людини. Тепер я ще

більше жалію, що не мала нагоди стати лікарем.

- Чи ти, може, маєш які сумніви, думаєш, що наш лікар не лікує тебе як слід?...

- Навпаки, для мене він найкращий лікар, бо він теж людина, він теж наш друг. Ти ж бо знаєш, що я маю безграничне до нього довір'я.

- Один аргумент більше, щоб послухати його рад та виїхати до Європи. Перший літак від'їздить за тиждень. Отже, згода? Скажи!..

- Тобі видно теж тяжить моя хвороба, - кинула я без надуми, під впливом гіркого спомину про від'їзд Сімон літаком. - Так, так, хочеш відіслати мене по слідах Сімон, - докинула я їдовито.

- Ради Бога!.. Пануй хоч трохи над своїми нервами! Як можеш робити мені подібні закиди! Подібні натяки?...

- Вибачай. Я бо така втомлена, така виснажена морально. Зрештою, мені вже все одно, відішли мене, куди хочеш! Хоча знаєш, ще бодай кілька тижнів зачекай, - поправила я з дивною просьбою в голосі.

Після сніданку по цій розмові, я почувала себе навіть багато краще, бо загроза від'їзду поки що відклалася. Я навіть вирішила зійти у сад, погрітися на сонці.

Мій муж на руках зніс мене по сходах та залишив у коридорі, під опікою нашої китайки, яка займалася мною та усім домом. На моє здивування, в коридорі я помітила відсутність мандарина.

- Де подівся мандарин? - запитала я у Є.

- Не знаю. Це, мабуть, Ляо-Шен сховав його кудись.

- Поклич же його.

Ляо-Шен увійшов у коридор зі схиленою головою, сховавши долоні у рукави, а на моє питання відповів тільки укланом.

- Ляо-Шен, зараз же скажи мені, куди подівся мандарин! Инакше... - погрозила я підвищеним голосом, знаючи, що він над усе боявся, щоби злість його панів не спала на його голову або на його родину.

- Мандарин у пивниці, - відповів він знехотя.

- Пощо ти його туди заніс?

- Бо він загороджував панові вхід у бюро, - відповів він енігматично, хоч я і так зрозуміла його.

Він був переконаний, що жінка мандарина наробила мені вже досить лиха, та хотів позбутися мандарина, щоб тим охоронити від помсти хоч його пана, якому він був дуже відданий від довгих літ.

- Ходіте туди, у пивницю! - рішила я.

Там, на наше велике здивування, ми застали Вана, якого Ляо-Шен віддавна адоптував, щоб мати на одного хлопця більше та щоби дати йому чисто китайське виховання. Ван у темряві пивниці бавився моїм мандарином. Вуглем розрисував на його обличчі європейські вусики і круглу борідку. Я сама аж ахнула.

- Як це так, Ляо-Шене, що ти дозволяєш йому бавитися нашим духом?

- Я ж бо нічого не знав! Я справді не знаю, де він такого набрався, - лементував

Ляо-Шен.

Тим часом Ван дивився на нас трохи зляканим поглядом та потай старався ногою засунути під бочку стару рушницю, якою він, видно, узброював мандарина на модерного жовніра. Приглянувшись ближче до мандарина, я помітила, що з його довгої коси не залишилося ні сліду, Ван зголив йому голову або повиривав усе волосся, прикривши його лисину синім кашкетом. Мандарин був такий знищений та споганений, що я вирішила залишити його рештки у пивниці, хоч мені шкода було старого бродяжного костюму, тому я наказала Ляо-Шенові:

- Роздягни його, вичисть цей костюм і чоботи, та зложи їх у скрині на горищі!

На ці слова Ляо-Шен нічого не відповів та навіть не рушився, щоб сповнити мій наказ.

- Чи ти чув мене, Ляо-Шене?...

- Так, але я не можу цього зробити!

- Гаразд, це дає мені новий доказ, що ти дійсно слухняний і вірний слуга!..

- Ні, справді, цього я не можу! Цього вже забагато!

- Чого забагато? Праці, вимог, наказів? Чого?

- Ні, лиха на наш дім!

- Дурниці це все! Старі забобони! Якщо ти такий забобонний, то поклич мені кухаря. Я певна, що він мудріший за тебе.

Кілька хвилин пізніше у пивницю увійшов наш кухар з Пекіну та, кепкуючи собі зі старого Ляо-Шена, швидко взявся роздягати мандарина. Під кінець, супроводжуючи добрим китайським прокльоном, дав сильного копанця у живіт голої статуї, від чого вона, тричі перевернувшись, закотилася у сам кут пивниці, лицем у калюжу води.

Модерний Шен-Та-Ко, сильно вдоволений зі своєї вищости над забобонністю старого Ляо-Шена, вийшов із пивниці з міною переможця та на подвір'ї з кпинами жваво взявся чистити й вітрити старий попліснілий костюм.

Так і закінчився мій перший прохід, бо я знову почувала себе така втомлена, що мусила лягти у постіль.

На другий день ранком моя китайка Є, входячи до моєї кімнати з кавою, повідомила про недугу Шен-Та-Ко.

- Але це нічого, - старалася вона потішити мене. - Трохи гарячки, це пройде. Не слід вам турбуватися надмірно, пані! Я заступлю сьогодні його, бо я вмію дещо варити, - докинула вона скромно.

- Що в нього болить? - запитала я.

- Не знаю. Гарячка та, мабуть, всередині!

- Ти пішлеш зараз же оцю мою листівку до нашого лікаря, - сказала я придушеним від зворушення голосом, бо, не знаю чому, з-перед моїх очей не зникав образ Шен-Та-Ко, що копав у живіт статую голого, поплямленого та пошарпаного духа...

Чотири дні пізніше на наше подвір'я вносили тяжку трумну для Шен-Та-Ко - наш останній для нього дарунок. Незважаючи на найпильніші заходи нашого лікаря, він помер у страшних терпіннях на чорну віспу.

Я була така прибита та ослаблена, що ледве мала досить сили, щоби зійти на подвір'я та покласти на його домовину червоно-золотий напис. Зате мій муж відвів цілий похоронний похід аж на китайський цвинтар.

Коли я повернулася з подвір'я нагору широкими сходами, мене зупинила дивна постава жінки мандарина, якої я вже давно не бачила. Верхня половина її тулуба була зігнута вперед, наче її хтось розторочив, колесами переїхав груди. Певно, новий жарт Вана, – подумала я, хоч в ту саму хвилину заперечила цю думку, згадавши його плач та слова каяття і присяги, що більше ніколи не буде недооцінювати духів, коли Ляо-Шен його картав за знущання над мандарином.

Він чи не він, однак мене почали дратувати ці манекени та усі з ними зв'язані історії. Нетерплячим рухом я відштовхнула її назад під стіну, стараючись надати їй попереднього вигляду, але вона знову впала мені на руки головою вниз, мов зів'яла квітина, яка вже не має сили триматися на стеблі. Врешті мені вдалося умотити її у куті, підперши палицею. Ще більше схвильована та до решти вичерпана, ледве тримаючись на ногах, я вернулася до себе нагору, обіцяючи собі вже більше ніколи не сходити на діл тими сходами!

Сьомого дня по похороні Шен-Та-Ко до мене несподівано зайшла Ріта.

– Вибачайте, що не попередила вас візитівкою, але це я зробила навмисне.

– Це нічого, панно Ріто. Це навіть гарно з вашого боку, що зайшли відвідати, – силувалась я на ввічливість.

– О, я добре знала, що якби післала вам карту, то ви були б... надто ослаблені, щоби прийняти мене...

– Чи ви сумніваєтеся у поважності моєї хвороби?

– Навпаки! Це власне причина, яка подекуди виправдує цей мій нахабний жест...

– Це гарний намір з вашого боку прийти підбадьорювати хвору!..

– Не підбадьорювати, бо це тепер вже запізно, але ще раз поспробувати переконати вас... Якщо ще час...

– О, мабуть, вже дійсно запізно переконувати, – кинула я втомлено. – Мені здається, що ця хвороба забила у мені навіть усі мої власні переконання!..

– Це мене зовсім не дивує, хоч ви самі винні, що так безпомічно, безнадійно догоряєте!.. Але я переконана, щиро переконана, що ще може бути рада!..

– Яка рада?... Відіслати мене до Європи?... Чи, може, існує якийсь китайський лік? – запитала я навмисне.

У цю хвилину до кімнати увійшов мій муж, дивно блідий. Він без слова сів побіч та чекав, мовби на якийсь присуд або на якесь чудо. По кількох хвилинах мовчанки нараз простяг мені якийсь завиток.

– Що це?

– Тибетська реліквія, – відповів, силкуючись на безжурний тон голосу. – В мене якраз гість із Тибету. Це його дарунок для нас. Правда, який чудовий зразок різьби на сріблі?

– Дуже майстерна річ!

- Я думаю, що коли б ти почувала себе значно краще, то непогано було б, якби ти привітала та подякувала цьому тибетському гостеві.

- Рітиному бонзі? Правда?

- Так, - відповіла Ріта. - Це дуже цікава людина. Я навіть певна, що ви будете раді його візитою.

Замість відповіді я ледве помітно усміхнулася, бо тепер я була певна їх змови. Мій муж та Ріта поводитися зі мною, як з малою хворою дитиною. Дитиною, яка - вони це відчували - перестала мати свої примхи, свою власну волю! Я врешті відповіла:

- Добре, я прийму його. Чом би й ні! Навіть охоче!.. Мені здається, що навіть ваші бонзи вже перестали бути для мене "небезпечні".

По цій моїй відповіді я майже почула два притаєні зітхання полегші, наче б вони обоє асистували у переломі моєї хвороби, після якого людина вертається до здоров'я... Мій муж, довше не чекаючи, зник за дверима та вернувся зі старим тибетським бонзою. Він з порога тричі вклонився з дивною повагою та стриманістю і скромно чи, може, недовірливо присів на самому крайчику стільця.

Ріта переклала мені його слова.

- З Тибету далека дорога до Юнан-Фу, хоча людські клопоти усюди однакові.

- А чи радощі для всіх однакові? - запитала я чомусь.

- Не для всіх. Малі вдовольняються маленьким, великі вимагають більше, покривджені живуть вічним сподіванням...

- А чи терпіння дійсно для всіх однакове?...

- Окрім Нірвани, до якої мало хто досягає, воно однакове, може, з тією різницею тільки, що бідні духом краще витривалі на нього, більше загартовані, менше бунтуються проти лиха...

Мене полонили його проникливі очі. Глибокі, мудрі, якісь далекі... Він, здавалося, говорив, існував тут тільки для мене. Я навіть мала враження, що у цю мить між нами не існувало жадних границь, ні перепон рас, ні віку. Я відчувала його цілковиту байдужість до мене. Його, видно, в мені цікавив тільки якийсь дослід, він на мені, можливо, хотів перевірити якийсь новий експеримент. Це, очевидно, був не якийсь шарлатан-бонза, а знахар душ, мудрець, філософ...

- Я хотів би допомогти вашій недузі, пані, бо ви щойно у розквіті сил. Ви ще не дали свого потомства вашому дорогому мужу. А я дуже вдячний йому за дуже старі й цінні книжки, які він нам роздобув та післав, - докинув, обертаючись у бік мого мужа, щоби тим дати йому зрозуміти, що він більше нічого не вимагає за свою інтервенцію. Зрештою, його реліквія, була, напевно, досить цінною відплатою за скромний дарунок мого мужа. - Потомство, пані, це найбільше, найкраще завдання жінки!..

- Велика правда ваших слів, - відповіла я усміхом дивної полегкості, мовби дійсно я була вже в стані думати про моє потомство. - Я прийму з ваших рук усі ліки, які ви мені подасте, - докинула я з переконанням.

- Ліки теж існують, хоча це менш важливе. Я частіше лікую душевні недуги!

- Чи моя душа недужа?

- Вона покутна! Вона платить за якусь провину, може, минулого життя, а може, за якийсь промах вашого молодого недосвіду!.. Це можливо. Молодість робить багато промахів, хоч мені здається, що у цій самовірі лежить власне її сила! Це і її велика слабкість!

- Часто й слабкість, - згодилася я в задумі.

- Чи ви дозволите мені тепер, пані, на кілька питань? - запитав він несмілим, хоч таким переконливим, таким лагідним голосом, що я знала, що відповім йому на всі його питання.

- Дуже прошу. Я щиро відповім вам.

- Що вас найбільше зворушило сім місяців тому?

- Смерть моєї приятельки! - відповіла я без надуми, хоч сильно здивована.

- Сім днів тому назад?

- Безсумнівно, похорон Шен-Та-Ко!..

- Сім годин тому?

- Сім годин? Нова недуга у нашому домі, недуга малого Вана, - відповіла я швидко, мовби відкриваючи якусь тайну!

- Я вірю, що ви не бажаєте собі його втрати!..

- Я віддала б половину, решту мого життя, щоб врятувати хоч би його!

- Скажіть мені, чи досі ваше життя було засипане подібними лихами, невдачами?...

- О, ні! Цього вже аж занадто!

- Отже, чому саме ви приписуєте ці нещасливі для вас і дивні втрати?...

- Не знаю! Може, нещасливому тридцятому рокові мого життя, - відповіла я як у сні.

- Це ви дійсно добре відгадали!.. - Похвалив він, явно вдоволений зі себе та з успіхів, які я, видно, виявляла для здійснення його "експерименту". - Ви дійсно повинні вистерігатися кожної десятки ваших літ, коли ви змушені тяжко платити за кожну свою необережність.

- Чи ви переконані про якусь недавню необережність з мого боку?

- Так мені здається.

- Ви, певно, вже чули про моїх манекенів. Чи це вони? Чи це я завинила перед ними?...

- Не перед ними, бо вони тільки бамбук! А супроти духів, яких вони зображають.

- Скажіть мені, чому ми повинні боятися тих духів? Ми ж бо иньшої віри, для них чужі люди!

- Але ви приїхали жити на їхній землі, отже, найперший обов'язок - це не наражати їх собі, не осмішувати їх!

- Я ж бо не мала найменшого наміру осмішувати їх!

- Але дозволили, спричинилися до того, що иньші гралися ними, як бовдурами!

- Ван! - вигукнула я з острахом, не знаю чому, пригадавши собі його забави з манекеном. - Чи можна ще врятувати його? - запитала я, сама здивована тим питанням.

- Сподіваюся, що потраплю. Але до цього необхідно, щоб ви погодилися взяти участь у церемонії відчитування!..

- Для нього я погоджуся на все.

- Це мудре і гідне рішення, - відповів, підводячись. - Тепер я певний, що ваша душа віднайде спокій! - запевнив, виходячи.

З-поза дверей я ще чула, як вони утрійку нараджувалися щодо церемонії, яку бонза призначив у четвер.

Цього дня о сьомій годині зрана до моєї кімнати тихо увійшла Є. На руці у неї звисав довгий кусень сірого шовку, посвяченого в Тибеті, "чистого" шовку.

Вона допомогла мені одягнутися та прикрити голову шалем, перестерігаючи, щоби цього ранку я ані разу не глянула на себе у дзеркало. Ми, врешті, зійшли долів на подвір'я, де усі чотири бонзи, вбрані у червоний церемоніальний одяг, прикрашений золотом, з довжезними рукавами та шарфами, з високими коронами на головах, вже чекали на нас. Побіч них стояла Ріта, мій муж та уся служба. Я з жалем помітила, що між ними не було "мого" бонзи з Тибету, це, видно, була надто незначна подія, щоб відривати його від роздумувань і молитов...

Я не тільки рухалася, але й почувала себе, як автомат без душі і волі. Одинока моя думка була - розгледіти гарячкове обличчя Вана, якого тримав на руках Ляо-Шен. Він увесь був загорнутий у синій шовк, під яким, на щастя, я помітила порух ноги, що свідчило про те, що не все втрачене, що Ван ще живе.

Двох бонзів відділилося від групи. Один узяв мене своєю льодяною рукою за рамя та вивів на середину. У ту ж хвилину побіч мене став другий бонза. Один ішов попереду мене, а другий позаду, як справжні сторожі "моєї нечистої душі".

Малий бонзик, який з'явився не знати звідки, став на самому переді та нараз почав бити у тамбурин. Це, видно, був знак, бо уся процесія рушила довкола дому. На кожному розі ми зупинялися, бонзик запалював ланцюг петард, галас і сморід яких паморочив мене щораз дужче. Я ледве трималася на ногах, хоч не знати яка внутрішня сила вела мене вперед, зупиняла ще перед знаком, де треба було зупинитися, вказувала, як слід поводитися, коли слід рушати далі, до інших "нечистих" закутин дому.

Пам'ятаю, ми обійшли усі кімнати, наповнюючи весь дім крикливим співом бонзів, їх мімічними гучними танками, звуками петард та задушливим димом. А коли знову зійшли на подвір'я, то не знати звідки взялася там моя "безталанна" мандаринська пара, довкола якої усі бонзи почали співати, хто дужче, відганяючи ногами і руками в довжезних рукавах злих духів на усі сім вітрів. Стрясанням голів, оздоблених височезними коронами, вони визначали ритм дзвоників і тамбурина, якими малий бонзик послуговувався із щораз то більшим запалом.

Спів, тупотіння та рухи бонзів ставали усе швидшими, петарди заторохкотіли ще дужче, все довкола нас покрито густим, на диво запашним димом, крізь який я нараз побачила самого бонзу з Тибету. Його присутності я навіть не сподівалася. На хвилину зацарювала тиша.

Він стояв простий, скупчений, суворий, тримаючи свої розпростерті руки над двома мстивими духами. На його обличчі грав вираз змагання, та на мить, мені здалося, з'явилася тінь невдоволення. Нараз його руки злегка задрижали, це, видно, був знак тріумфу, бо він стріпнув ними долів. Цей жест усі бонзи підхопили переможним співом. Малий бонзик став поспішно роздягати духа-жінку з ритуальними жестами та трохи смішною на його вік повагою. З під її туніки визирнули сплетені з бамбуку груди. Вони були розтрошені і розпадалися у порошок. Тиша вернулася знову.

Надхненний бонза промовляв голосно й переконливо якісь довгі скандовані формули, кидаючи на нечисті постаті запаленим кадилом, наче смолоскипами, хоч вогонь чомусь їх не брався. На його нетерплячий знак малий бонза підкинув посвяченої соломи, і, коли на неї впали іскри кадила під звуки співу, гамору і тріску петард, то не минуло й двох хвилин, як вогонь обгорнув їх зусібіч і, мов на могутніх крилах, підніс угору, бухнувши снопом полум'я, та нараз притих, присів, постелився по землі димом. Від духів тільки й лишилося, що пригорща чорного попелу.

Піді мною зігнулися коліна, я втратила пам'ять. Коли очуняла, була вже нагорі у затишній моїй кімнаті, побіч мене сиділа Ріта.

- Я зомліла?

- Ви впали, як скошене стебло, з таким страшним криком, наче б вас попекло полум'я.

- А де ж вони всі поділися?...

- Бонзи всі внизу, а вашого мужа з лікарем, якого він без потреби привів, я відіслала до клубу пограти у бриджа. Я їх запевнила, що все в порядку та що вам найбільше треба тиші та спокою.

- Справді, після того гармидеру трохи тиші мені придасться!..

- Зрозуміло, зрозуміло, - потвердила вона, водночас примусивши мене підвестися та підійти до вікна, яке виходило на подвір'я.

Там, внизу, на колінах довкола погаслого вогнища стояли четверо бонзів. За ними, теж навколішки, - уся наша служба. Вони всі кланялися низько до землі, побожно втикали у попіл запалені прутики кадила, паперові стрічки та букетики квітів, наче б то була справжня могила.

- Чи ця глибока віра не переконує вас? - запитала Ріта. - Чи ви у тім усім не відчуваєте чуда, себто надприродної сили, яку тільки одиниці мають міць підкорити?... Ви мали щастя зустріти тибетського бонзу. Хоча навіть він сам запевнював, що наприкінці на якусь мить уже втратив надію!.. Він мусив послужитися найвищою міццю і тепер щонайменше рік не зможе брати участі у жадній церемонії. Він подекуди став "нечистим"... Взяв на себе помсту, вашу провину. Зате для вас тепер уже всьому кінець. Лихо відлетіло, тепер воно відчепиться від вас.

Не знаю чому, я запитала:

- Чому це груди манекена-жінки були усі поторощені?

- Вони геть спорохнявіли, тому-то ви й захворіли на сухоти...

- А дивно, мені здавалося, що бамбук довготривале, якщо не вічне дерево!..

- Це звичайно найсолідніший будівельний матеріал, а проте це найкращий доказ, як трудно опертися лиху...

- Чому ж це мандарин не спорохнявів?

- Бо ваш муж до кінця зберігав безсторонність, він ні до чого не втручався...

- Як це?

- Лихо кружляло тільки довкола вас, довкола вашого ґаздівства, ваших слуг, навіть ваших квітів.

В цю хвилину я була майже вдячна, що вона не згадала про "ваших приятелів".

- А чому в неї тільки самі груди були розторощені, - запитала я, повертаючись до тієї самої впертої думки.

- Бо вона була вашим утіленням. Вона накликала на вас сухоти і, порохнявіючи, тягнула вас за собою!.. Поволі висушувала ваші життєві сили... Зате тепер, коли вам усе стало ясным, зрозумілим, ви повинні про все забути, мусите заснути та добре, глибоко відпочити.

- Заснути? - засміялася я на моє здивування, адже віддавна мені не доводилося сміятися, - заснути?... Хіба що дасте мені чотири ґардиналі нараз! Але вони за порадою лікаря, на жаль, замкнені під ключ. Я вже так давно не спала непримушеним сном!..

- Заснете, побачите, що заснете, - запевнила мене.

- А Ван? Що з ним?

- Ван... він теж виздоровіє, він вже навіть піднявся, казав, що хоче їсти. Бачите, що все гаразд? А тепер приляжте ось тут! Добре, вигідно. Ось так! Замкніть очі та забудьтеся!.. Тепер вже всьому кінець! Все буде нове, гарне!..

Ледве я доторкнулася ліжка, ледве закрила втомлені повіки, як мене охопила якась дивна слабість, майже нове омління! Усе завертілося кругом мене, злетіло стрімголов долів, зупинилося на півдорозі та знову затанцювало. Я цілковито втратила почуття простору, часу, звуку...

Проспала майже цілих два дні глибоким, безтямним сном, після якого мені дійсно почали вертатися сили, надія, бажання життя.

Малий Ван теж виздоровів ще швидше, ніж я.

Незабаром повернувся з місячної відпустки наш старий лікар. З невимовною радістю та здивуванням він прийняв новину, що мій муж, замість замовити труну, виписав для мене човен з рухомими сидлами для нового спорту та розваги.

На розповідь мого мужа він тільки поважно похитав головою та доброзичливо докинув:

- Я сам часто жалію, що не китаєць, що не бонза та що не годен досягнути їхні дивні, але часто правдиві способи, як уникати катастроф. Найдивніше, та найбільше дратуюче те, що вони зазвичай дають раду власне у тих випадках, де ми безраді, безсили!.. Як зрозуміти, як пояснити, сам не знаю. Для нас, видно, замкнений, ще замкнений їх шостий відділ відчуття, якась для нас незнана, ще незбагнена сфера. Я все-таки сподіваюся, що за кількадесят чи кілька соток літ ми теж збагнемо ці їхні "злі сили", будемо аналізувати їх, розкладати у плящинах та кислотах на ясно означений складень

або ще будемо ловити їх на апарати, як якийсь неґатив, шкідливий промінь! Амінь! – закінчив він жартівливо, та очевидно вдоволений з мого вигляду та загального стану здоров'я, розпрощався з нами та вийшов легким кроком людини, якій впав з рамен тяжкий тягар.